

اصل فردی کردن حبس مجازات در حقوق ایران

علی شهادادنژاد*

مقدمه

جامعه‌شناسی^۱ که از لفظ^۲ سوشیستی به معنای اجتماع مشتق شده است، از علوم و رشته‌های قدیمی در بین انسانها است که البته تا زمانی که بعداً گفته خواهد شد، به این عنوان وجود نداشته است؛ اما مفاهیم، نگرش‌ها و روش‌های آن در لابلای اندیشه‌های پیشینیان به خوبی نمود یافته است. پیامبران و نوابغ به عنوان افراد برجسته‌ی تاریخ بشر، مفاهیم مهمی از نظرات جامعه‌شناسانه را در عبارات خود بیان می‌کردند. در این میان بحث جامعه‌شناسی از منظر کیفری مطرح است. جامعه‌شناسی کیفری شاخه‌ای از جامعه‌شناسی حقوق بوده و به مطالعه فرآیند قانونگذاری، چگونگی انعکاس مجازات در جامعه، میزان کارآیی مجازات، میزان بازدارندگی مجازات (مانند اعدام) و بالاخره فرآیند دادرسی کیفری می‌پردازد. این‌ها موضوعات مورد بررسی جامعه‌شناسی کیفری هستند یعنی از لحظه کشف جرم تا لحظه اجرای مجازات. جامعه‌شناسی کیفری به دنبال علت‌شناسی جرم نیست. به دنبال چگونگی تولد، تحول، رشد و افول نهادهای حقوق کیفری است. رویکرد جامعه‌شناسی کیفری یک رویکرد علت‌شناسی نیست بلکه نهادشناسی است. مثلاً می‌گوید چرا در کشور ما تعلیق یا آزادی مشروط عملاً جا نیفتاده است. یا مثلاً در کشور ما علیرغم جرم‌انگاری ربا از سال ۱۳۷۵، موارد تعقیب این جرم و محکومیت به آن طبق مطالعات انجام شده، بسیار اندک

shahdadnejad.ali@yahoo.com

کارمند زندان شهرستان جیرفت

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۳/۰۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۲۵

Sociology

Society

بوده است.^۱ یکی از مسائلی که در جامعه‌شناسی کیفری مطرح است اجرای علنی مجازات و آسیب‌شناسی این مسئله است. علنی بودن مجازات به مفهوم منتشر کردن و آشکار نمودن آن است و آشکار نمودن مجازات، دو معنا دارد: یکی این که فقط خبر آن در بین مردم منتشر گردد و دوم این که علاوه بر اطلاع مردم، حضور آنان نیز در زمان اجرای حکم لازم است. پس اعلان مجازات از نظر لغت در دو مصداق: «اطلاع مردم» و «حضور مردم» عینیت پیدا می‌کند، ولی سخن ما این است که اعلان مجازات در اصطلاح فقها صرفاً با حضور مردم، عینیت پیدا می‌کند؛ زیرا شواهد محکم و متقنی وجود دارد که نشان می‌دهد اعلان مجازات تنها با حضور مردم محقق می‌شود و صرف اطلاع، کافی نیست. برخی از نویسندگان بین اجرای علنی حدود و اجرای حد در ملا عام تفکیک قائل شده و می‌گویند: اجرای مجازات در ملا عام فاقد هر گونه مستند شرعی است و هیچ دلیلی وجود ندارد که باید مجازات در ملا عام اجرا گردد. بین علنی بودن مجازات و اجرای مجازات در ملا عام تفاوت اساسی وجود دارد. اجرای علنی به این معنا است که مجازات در مکانی اجرا شود که اگر کسانی مایل به حضور در آن مکان باشند، بتوانند حضور یابند و کسی مانع حضور آنها نشود، ولی مجازات در ملا عام به این معنی است که در محل تجمع مردم و رفت و آمد آنان مثلاً در میداین پرجمعیت اجرا شود؛^۲ اما با رجوع به سیره پیامبر صلی الله علیه و آله، ائمه معصومین علیهم السلام، متون روایات و کتب متداول فقهی و اقعا چنین تفکیکی بین اجرای علنی حدود و اجرای حدود در ملا عام مشاهده نمی‌شود و در کلام مذکور نیز هیچ دلیل و مستندی برای این تفکیک اقامه نگردیده است.

بیان مسأله

در متون روایات نه واژه «اجرای علنی» آمده و نه واژه «ملا عام». از این رو نمی‌توان با تفسیر و تحلیل این واژه‌ها حکم شرعی استنباط کرد. آنچه در سیره معصومین قطعی است این است که حدود در حضور مردم اقامه می‌شد و مردم برای اجرای حدود اجتماع می‌کردند. این که ما ادعا

^۱ نوربها، رضا. زمینه جرم‌شناسی، ص ۱۲۵

^۲ قربان‌نیا، ۱۳۸۰، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه و اقتباس غلام عباس توسلی و رضا فاضل، ص ۱۴

کنیم اجرای حدود در حضور مردم، اجرای علنی حدود بوده نه ملا عام به دلیلی نیاز دارد که اثبات کند هیچ یک از حدود در اماکن عمومی اجرا نمی شده و تمامی حدود، با حضور مردم در اماکن خاص اجرا می گردید و الا اثبات آن مشکل است. از این رو این تفکیک مبنای فقهی ندارد.^۱ برخی نیز بر این عقیده است که اجرای علنی حدود بر خلاف اصل شخصی بودن مجازات است و آثار و تبعات اجرای علنی مجازات بر خانواده و بستگان محکوم نیز اعمال می گردد.^۲ این سخن، ناصواب است؛ چون منظور از شخصی بودن مجازات و آیه شریفه «و لا تزر وازره وزر اخری» این است که هر کس مسؤول عمل خویش است و به دلیل اعمال دیگران مجازات نمی گردد و به هیچ وجه به این معنا نیست که مجازات باید به نحوی باشد که هیچ کس غیر از مجرم حتی به صورت غیر مستقیم آزرده نگردد و یا آسیب نبیند؛ چون در این صورت تقریباً هیچ مجازاتی قابلیت اجرا پیدا نمی کند. در تمام مجازات‌ها چه بخواهیم و چه نخواهیم ممکن است بستگان و خانواده مجرم و حتی اجتماع زبان ببینند، ولی در علم حقوق این گونه آثار غیرمستقیم را با اصل شخصی بودن مجازات‌ها منافی نمی دانند. آیا در زندان فقط مجرم مجازات می گردد و خانواده از نظر مالی، حیثیتی و روحی آسیب نمی بیند؟ و در جریمه نقدی، آیا فقط مجرم مجازات می شود یا خانواده او نیز دچار مشکل می شود؟ اگرچه حکومت اسلامی موظف است در جهت کاهش آثار و عواقب غیرمستقیم مجازات مجرم، تلاش نماید. بنابراین محقق در پی بررسی این مسئله است که آیا اجرای علنی مجازات می تواند آسیب‌های اجتماعی، روحی و معنوی داشته باشد؟

ضرورت و اهمیت تحقیق

بر مبنای قول معروف «حیاء العلم بالنقد و آل رد» ضروری است که در راستای مصالح اسلام و جامعه اسلامی به تحلیل جایگاه فقهی و قانونی اجرای مجازات‌ها در ملاء عام پردازیم و آنرا مورد نقد و بررسی قرار دهیم.

^۱ مقتدایی، مرتضی، ۱۳۸۰، مجله معرفت، ص ۱۴

^۲ نه‌ازی، غلامحسین، ۱۳۸۰، جرای آشکار حدود الهی و پذیرش فراگیر مردمی یادداشت سردبیر، ص ۲

ما با رجوع به منابع معتبر فقهی و سنت به این نتیجه دست می‌یابیم که اصولاً در اسلام اجرای مجازات‌ها برای اصلاح مجرمان است و هدف ایجاد رعب و وحشت در جامعه نمی‌باشد. لذا وقتی به سیری پیامبر و امیرالمؤمنین رجوع می‌کنیم، می‌بینیم که ایشان از افرادی که می‌خواستند حدود الهی درباری آنها اجرا شود می‌خواستند که طوری اقرار نمایند که مجبور نشوند که حد را در جامعه اجرا کنند. هنگامیکه اقرار می‌کردند، از آنها می‌خواستند که توبه کنند. به طور مثال زنی خدمت امیرالمؤمنین می‌آید و تقاضا می‌کند که حد رجم را در مورد او اجراء کند. حضرت می‌فرماید: من خدا نیستم که تو را پاک کنم؛ تو اگر توبه کنی خدا تو را پاک خواهد کرد، و این گونه بهتر است تا این که بخواهی آبرو و حیثیت از بین برود.

پس باید گفت که در اسلام هدف اصلی از اجرای مجازات‌ها اصلاح مجرم است. و توبه نیز که از ویژگی‌های مسایل جزایی اسلام است، همان اصلاح مجرم می‌باشد. و اگر فردی با رعایت شرایط خاص توبه کند دیگر مسأله مجازات برای او مطرح نمی‌شود.

اما باید توجه داشت که توبه معنای خاصی در اسلام دارد و آن اینکه انسان با توبه باید رابطی خودش را با خدا اصلاح کند. در قرآن کریم آمده است که: «الذین تابوا و اصلحوا» یعنی شخص باید هم توبه کند و هم عملاً خود را اصلاح کند.

لذا از نظر اسلام حفظ آبرو و حیثیت افراد جایگاه بسیار مهمی دارد و خصوصاً در مسایل مربوط به فحشاء اعتقاد بر این است که نباید اینگونه مسایل در جامعه پخش شوند.

اما با وجود تأکید اسلام بر این امر متأسفانه امروزه در جامعه اسلامی ما بحثی مطرح شده است، با عنوان اجرای مجازات‌ها در ملاء عام و حتی مدتی نیز این طرح به اجراء گذاشته شد. و بعضی از مجازات‌ها علی‌الخصوص حدود به صورت علنی اجراء شدند که این امر احساسات و عواطف مردم عادی را برانگیخت و منجر به عکس‌العمل‌های شدیدی از سوی مردم، بعضی از دولتمردان، علماء و دانشگاهیان گردید. علاوه بر این در سطح بین‌المللی نیز واکنش‌های گسترده‌ای را در پی داشت و بسیاری از سازمان‌های حقوق بشری از جمله کمیسیون حقوق بشر، کمیته منع شکنجه، سازمان عفو بین‌الملل و بسیاری از NGOها اعتراضات شدیدی را در این باره به جمهوری اسلامی ایران نمودند. زمینه سوء استفاده‌های بسیاری را برای دشمنان اسلام فراهم نمود.

در حالیکه اسلام تأکید اکید بر این امر دارد که در اجرای مجازات‌ها باید مصالح اجتماعی رعایت گردد و نمی‌توانیم به طور مطلق بگوییم که شما مجازات اسلامی را در هر جا و در هر شرایطی ولو اینکه به ضرر اسلام تمام شود، اجرا کنید. پس هدف از اجرای مجازات‌ها نیز مهم است. اگر هدف این باشد که نفعی به اسلام، مردم و جامعه برسد خوب است. اما اگر اجرای آنها منجر به این گردد که اسلام دچار وهن شود و نتیجه معکوس گرفته شود، در این جا اسلام می‌گوید که نباید این مجازات‌ها اجراء شود. اعم از اینکه حد باشد یا تعزیر دلیل ما نیز روایاتی است که از امیرالمؤمنین در این باره نقل شده است مبنی بر اینکه «لا یقام علی احد بأرض العدو» یعنی بر هیچکس در سرزمین دشمن حد را اجرا نکنید و علتش چنین توضیح داده شده است که «... مخافه ان تحمله الحمیه فیلحق بالعدو» یعنی اینکه بیم این می‌رود که به جای اینکه با تنبیه کسی را اصلاح کنیم بدتر باعث می‌شویم که با اجرای حد از اسلام زده شده و به کفار و دشمنان بپیوندد.

در حقیقت حضرت معتقدند، که ممکن است دفع فاسد به افسد شود. به این ترتیب باید گفت که اجرای مجازات‌ها خصوصاً حد باید حساب شده باشد یعنی اگر می‌خواهیم حدی را جاری کنیم باید مصالح اسلام را در نظر بگیریم و الا اگر قرار باشد این مجازات‌ها به صورت علنی اجراء شود یا حد رجم در ملاء عام انجام شود و از آن فیلمبرداری کنند و سپس این فیلم در خارج از کشور علیه اسلام نشان داده شود و مردم را از اسلام متنفر کند نباید چنین اجازه ای را بدهیم. ما باید مصلحت اسلام را در نظر بگیریم. اهمیت اسلام از اجرای یک حد، خیلی بیشتر است زیرا در اثر اینگونه اعمال ممکن است مردم اسلام را رها کنند و غیر مسلمانان نیز از اسلام و مسلمانان متنفر شوند.

لذا با توجه به اهمیت این موضوع در این مقاله بر آنم تا بر رد جایگاه فقهی و قانونی اجرای مجازات‌ها در ملاء عام از باب مغایرت این امر با مصالح اسلام و جامعه اسلامی نیز، آن را مورد نقد و بررسی قرار دهم و ضرورت صدور بخشنامه اخیر ریاست محترم قوه قضائیه تبیین گردد. لذا بررسی آسیب‌شناسی اجرای علنی مجازات‌ها ضروری و مربهن به نظر می‌رسد.

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- فردی کردن مجازات‌ها رابطه معنی داری با اجرای عدالت کیفری ایفامی کند.
- ۲- لازمه فردی کردن مجازات‌ها تشکیل پرونده شخصیت برای مجرمین توسط قاضی کیفری باشد.
- ۳- بین فردی کردن مجازات و کاهش سطح جرائم و تکرار جرم در جامعه رابطه معنی داری وجود دارد.

پیشینه تحقیق

نهایز^۱ (۱۳۸۰) در پژوهشی بدست آورد اجرای علنی حدود الهی به هیچ وجه اثر بازدارندگی ندارد. اجرای علنی حدود بیش از این که احساس ترس را در بینندگان صحنه اجرای حکم و بزهکاران بالقوه برانگیزاند و موجب ارباب آنان شود موجب همدردی و همراهی آنان با متخلفان می‌شود و حس ترحم را نسبت به آنان برمی‌انگیزاند. از این رو نه تنها موجب پیشگیری از ارتکاب و تکرار جرم نمی‌شود بلکه این امر نقض هدفی است که شارع مقدس اسلام برای مجازات‌ها در نظر گرفته است.

مقتدایی^۲ (۱۳۸۰) در پژوهشی بدست آورد جایی که احساسات مردم برانگیخته شده آن جا، جای گذشت نیست. احساس همراهی با مجرمان و متخلفان نه به دلیل اجرای علنی حدود بلکه به دلیل بی‌اعتمادی تاریخی مردم به دولت، ناکارآمدی نظام، تبعیض در برخورد با مجرمین، ضعف اطلاع‌رسانی، تعارض نهادهای فرهنگی و غیره می‌باشد که موجب می‌گردد مردمی که فطرتاً خواهان عدالت و مخالف ظلم می‌باشند در مواردی با ظالمین و مجرمین احساس همدردی کنند که لزوماً ربطی به اجرای علنی مجازات ندارد بلکه در اجرای علنی مجازات نمود بیشتری پیدا می‌کند و به طور روشنتر خود را نشان می‌دهد.

^۱ نهایز، غلامحسین، (بی تا)، بهینه سازی اجرای آشکار حدود الهی و پذیرش فراگیر مردمی یادداشت سردبیر، مجله امنیت، سال پنجم، شماره ۲۳ و ۲۴، ص ۲.

^۲ مقتدایی، مرتضی، (۱۳۸۰)، مجله معرفت، سال دهم، شماره دهم، دی ماه، ص ۱۴.

مقتدایی (۱۳۸۰) در پژوهشی نوشت ممکن است گفته شود اجرای علنی حدود موجب تحمیل مجازات مضاعف بر مجرم می‌گردد. این دلیل هم ناتمام است؛ چون کیفیت اجرای مجازات، خود بخشی از مجازات است و اعمال مجازات جداگانه ای نیست. یکی دیگر از ادله مخالفین عدم اجرای حد در ملاً عام این است که اجرای علنی حدود، منافی کرامت بشر است.

موسوی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای عنوان کرد ممکن است گفته شود اجرای علنی حدود موجب وهن دین است و هر عملی که موجب وهن اسلام باشد جایز نیست. این قضیه از دو جزء تشکیل شده که یکی صغری و دیگری کبری می‌باشد. صغرای قضیه این است که اجرای علنی حدود موجب وهن دین خواهد شد. و کبرای قضیه این است که هر عملی که موجب وهن دین باشد جایز نیست. نتیجه آن می‌شود که پس اجرای علنی حدود جایز نیست. در کبرای قضیه، اختلافی نیست و فقها در ابواب مختلف فقه تصریح کردند که اگر عملی موجب وهن دین باشد جایز نیست. اما صغرای قضیه محل بحث است؛ یعنی آیا به طور مطلق اجرای علنی در تمامی حدود موجب وهن دین است؟ اگر ثابت شود که جواب مثبت است می‌توان گفت که اجرای علنی حدود جایز نیست، ولی به مجرد احتمال نمی‌توان به عدم جواز حکم داد. یکی از فقهای معاصر در خصوص نحوه اجرای رجم می‌گوید: «چنانچه حقیقه مستلزم وهن اسلام باشد می‌توان شیوه اجرای آن را تغییر داد، ولی با تخیل نباید دست به حکم اسلام برد.»

سوالات تحقیق

آیا فردی کردن مجازات‌ها تاثیری در اجرای عدالت دارد؟

چه راهکارهایی برای فردی کردن مجازات‌ها لازم است؟

ایا استفاده از شیوه‌های مدرن اجرای مجازات‌ها در راستای فردی کردن وا صلاح مجرمین می‌تواند

باعث کاهش جرم و مانع تکرار جرم شود؟

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر از نوع کتابخانه‌ای خواهد بود. روش کتابخانه‌ای در تمام تحقیقات علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد و در بعضی از آنها موضوع تحقیق از نظر روش، از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های تحقیق کتابخانه‌ای است. در تحقیقاتی که ماهیت کتابخانه‌ای ندارند نیز محققان ناگزیر از کاربرد روش کتابخانه‌ای در تحقیق خود هستند. در این گروه تحقیقات، محقق باید ادبیات و سوابق مساله و موضوع تحقیق را مطالعه کند. در نتیجه، باید از روش کتابخانه‌ای استفاده کند و نتایج مطالعات خود را در ابزار مناسب شامل فیش، جدول و فرم ثبت و نگهداری و در پایان به طبقه بندی و بهره برداری از آن‌ها اقدام کند. با توجه به نقش روش کتابخانه‌ای در تحقیقات علمی، لازم است محققان از این روش مطلع باشند. نخستین گام در مهارت تحقیق کتابخانه‌ای، آشنایی با نحوه استفاده از کتابخانه است، یعنی محققان باید از روش‌های کتابداری، نحوه استفاده از برگه دان و ثبت مشخصات منابع، نحوه جست‌وجو و سفارش کتاب آگاهی‌یابند.^۱

جرم

یکی از اصطلاحاتی که در طول نگارش این پژوهش چندین بار مورد استفاده قرار گرفته جرم می‌باشد که لزوماً جهت دست‌یابی به اهداف مورد نظر و رسیدن با نتایج مفید بایستی از همان ابتدا ما به یک تعریف کامل و مرتبط با موضوع از کلمه جرم دست پیدا نمائیم چنانچه از تعریف جرم به معنای وسیع آن توجه کنیم و آن را مترادف با گناه (کبیره و صغیره) بدانیم مصادیق آن را گسترش داده ایم ولی هدف ما بیشتر محدود کردن دامنه آن و تلاش در جهت تعیین عکس‌العمل مناسب در مقابل آن می‌باشد و اینک به بررسی تعاریف مختلف از جرم می‌پردازیم.

^۱ دلاور ۱۳۸۷

تعریف لغوی جرم

جرم در لغت به معنای گناه، خطا و بزه به کار می‌رود، در معنای گناه نیز به کار بد، بزه، عمل زشت، نافرمانی، معصیت و جرم اشاره شده است در فرهنگ دهخدا جرم به معنی گناه و تعدی آمده است.^۱

اصل معنی جرم، بریدن میوه از درخت است و برای هر کسب و کار زشت و مکروه، استعاره شده است و به معنی وادار کردن به کار ناپسند نیز اطلاق شده است.^۲

تعریف اصطلاحی جرم

کنش‌های مثبت یا منفی مخالف نظم اجتماعی افراد در جامعه که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی تعیین شده باشد جرم نام دارد.

از نظر جامعه‌شناسان جرم عملی است مخالف منافع انسانی جامعه، اعم از این که مورد عنایت قانون گذار قرار گرفته یا نگرفته باشد.^۳

دورکیم جامعه‌شناس مشهور فرانسه درباره جرم چنین می‌گوید:

«ما میتوانیم وجود یک سلسله از عملیات را اثبات کنیم که اجتماع علیه آن‌ها واکنشی به صورت مجازات نشان میدهد از این سلسله عملیات گروهی می‌توان چیزی درست کرد و به آن تعریف مشترکی بنام جرم داد».^۴

تعریف جرم از دیدگاه‌های مختلف

جرم عبارت از اینکه افعالی که مغایر با احکام یا اوامر خداوند متعال و نیز مواردی که مخالف با موازین اجتماعی جامعه هست که از نظر بسیاری از افراد کار زشت و ناپسند محسوب می‌شود و

^۱ دهخدا، علی اکبر. لغت‌نامه، ص ۱۶

^۲ اصفهانی، راغب. المفردات فی غریب القرآن در ماده جرم، ص ۱۶۶

^۳ باهری، محمد. نگرشی بر حقوق جزای عمومی، ص ۱۲۵

^۴ فیض، علیرضا. مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، ص ۶۴

هر کس با توجه به میزان تقصیر خود در ارتکاب جرم باید به همان میزان مجازات گردد در این باره به بیان تعریفی چند از نظریات مختلف می‌پردازیم.

تعریف جرم از نظر فقها

جرم انگاری در هر نظام کیفری ریشه در ارزش‌های پذیرفته شده آن مکتب دارد و به همین دلیل نظام کیفری در هر جامعه نشان دهنده ارزش‌های مورد تایید آن جامعه است اسلام نیز با توجه به ارزش‌های واقعی در زندگی انسان کلیه اعمالی را که به نوعی ارزش‌های اساسی مربوط به زندگی فردی و اجتماعی را مورد تهدید قرار می‌دهد جرم دانسته و به تناسب اهمیت آن ارزش‌ها برای جرایم، مجازات مقرر نموده است.

جرم از دیدگاه اسلام هر فعل یا ترک فعل است که با مصالح و مفاسد واقعی انسان اعم از مادی و معنوی و دنیوی و اخروی ارتباط پیدا می‌کند.^۱

از نظر فقها و یا به تعبیر دیگر دیدگاه اسلام، افعالی جرم تلقی می‌شود که مغایر با احکام یا اوامر و نواهی باری تعالی باشند این افعال در قرآن کریم با نام‌های مختلف از قبیل سوء، اثم، جناح و مذکور است.

جناح (گناه) که موضوع حدود و تعزیرات اسلامی است شامل هر فعلی ولو آنکه تنها جنبه شخصی داشته باشد یعنی مفسده‌ی آن عاید خصوص مرتکب گردد نیز می‌شود مانند رده، شرب، خمر، کذب، ترک واجبات و غیره، تعریف جرم، تعریف عام است که می‌توان آن را برائتم و معصیت و خطیئه نیز تسری داد و در این تعریف، همه دارای یک ماهیت هستند و عبارتند از: نافرمانی خدای تعالی و سرپیچی از اوامر و نواهی او که به دنبال آن استحقاق مجازات وجود دارد.^۲

^۱ باهری، محمد. نگرشی بر حقوق جزای عمومی، ص ۱۲۴

^۲ فیض، علیرضا. مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، ص ۶۵

تعریف جرم از دیدگاه حقوق دانان

علمای حقوق کیفری هر یک، جرم را به گونه ای تعریف کرده اند هر یک از این تعاریف اغلب از گرایش های نظری مکتب های خاصی ملهم بوده است برای نمونه مکتب عدالت مطلق جرم را «هر عمل مغایر اخلاق و عدالت، تعریف کرده است یا بنا به تعریف گاروفالو یکی از بنیان گذاران دانش جرم شناسی، جرم عبارت است از: تعرض به احساس اخلاق بشر که شفقت و درستکاری را شامل می شود» یا به تعبیری دیگر «جرم عبارت است از عملی که خلاف نوعی از احساسات شرافتمندانه و خدایسندانه انجام شود»

در تعریف دیگری از حقوقدانان فرانسه، علاوه به عنصر قانونی و مادی جرم، عنصر روانی نیز در تعریف منظور شده است طبق این تعریف جرم عبارت است از تجلی خطاکارانه ی اراده مشخص برخلاف حق که قانون برای آن کیفر تعیین کرده است. کارا در تعریف جرم می گوید:

«هر عمل مغایر اخلاق و عدالت، تعریف کرده است» یا بنا به تعریف گاروفالو یکی از بنیان گذاران دانش جرم شناسی، جرم عبارت است از: تعرض به احساس اخلاق بشر که شفقت و درستکاری را شامل می شود» یا به تعبیری دیگر «جرم عبارت است از عملی که خلاف نوعی از احساسات شرافتمندانه و خدایسندانه انجام شود»^۱

دقیق ترین و ساده ترین تعریف از جرم این است که جرم چیزی است که قانون جزا آن را منع کرده است، یعنی فعل یا ترک فعلی که در قانون قابل مجازات است ماده ۲ ق. م مصوب سال ۱۳۷۰ در مورد تعریف جرم به ضمانت اجرای کیفری مجازات های مقرر در ماده ۱۲ قانون مزبور اکتفا نموده و مقرر می دارد «هر فعل یا ترک فعلی که قانون برای آن مجازات تعیین کرده باشد جرم محسوب می شود»

هدف مادر این تحقیق تعریف قانونی از جرم است که به عنوان مثال می توان از جرائمی چون جرم اجتماعی، انضباطی، جرم مدنی، مرتبط، مختلط، جرم خلافی، عمد، شبه عمد و... را نام برد.

^۱ منبع پیشین، ص ۶۶

تعریف مجازات در حقوق اسلام

در حدودی که تحقیق به عمل آمده فقهای اسلام، تعریفی از مجازات بیان نموده اند، اما عده ای از حقوقدانان اسلامی مجازات را چنین تعریف کرده اند:

العقوبه هی الجزاء المقرر مصلحه الجماعه علی عصیان امر الشارع^۱

مجازات عبارت است از کیفر تعیین شده برای نافرمانی از امر و دستور قانون گذار (شارع) به منظور مصلحت جامعه.

به نظر می‌رسد این تعریف التقاطی بوده و مبنای آن به خاطر مصالح جامعه از تعریف‌های ارائه شده از سوی برخی حقوقدانان عُرفی گرفته شده، ولی برای اینکه رنگ و بوی اسلامی بگیرد «علیه معصیت امر شارع» به آن افزوده شده است، در حالی که همه مجازات‌های اسلامی فقط به خاطر «مصلح جامعه» وضع نشده بلکه در بعضی موارد مصلحت خود فرد، مورد نظر بوده است.^۲

از طرف دیگر مراد شارع از مجازات‌ها، واجبات و محرمات نبوده، بلکه شامل اعمالی که حکومت اسلامی برای حفظ مصالح، جرم اعلام می‌کند نیز خواهد گردید. البته اگر منظور از شارع را اعم از شارع مقدس اسلام بدانیم این اشکال رفع خواهد شد.^۳

یکی دیگر از حقوقدانان اسلامی مجازات را اینگونه تعریف نموده است: «مجازات عبارت است از کیفری که شارع آن را به منظور جلوگیری از ارتکاب منهیات و ترک آنچه بدان امر کرده، وضع نموده است.»^۴ در خصوص مجازات از نظر شرع اسلام باید گفت که: «تشریح مجازات شرعی براساس مقتضای حیات فردی و اجتماعی مردم و مطابق مصلحت عامه است، و اموری که برای ارتکابشان مجازات وضع گردیده، مصلحت مردم به ترک آن امور است، اگر اینگونه امور مجاز باشد و مؤاخذه ای بر ارتکاب آنها نباشد به مصالح فردی و جمعی لطمه می‌خورد»^۵

^۱ عوده، عبدالقادر، ۱۴۰۵ ق، التشریح الجنایی الاسلام، جلد اول، انتشارات دارالحیاء التراث العربی، بیروت، -، ص ۶۰۹

^۲ قپانچی، حسام. حقوق زندانیان در جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، ص ۶

^۳ همان، ص ۷

^۴ اولیائی، فرشید. حقوق زندانیان در فقه اسلام، ص ۱۳۰

^۵ مؤمنین، عابدین. حقوق جزای اختصاصی اسلام، ج ۱، ص ۷۳

ولی شارع مقدس برای مجازات تعریفی بیان ننموده است و مطلب ذکر شده می تواند به عنوان هدف مجازات از نظر شرع در نظر گرفته شود و به نظر می رسد علت عدم تعریف مجازات از سوی فقها فقدان چنین تعریفی در نزد شارع مقدس باشد اما حقوقدانان تلاش نموده اند با ذکر مطالب فوق تعاریفی ارائه دهند.

در قرآن کریم خداوند متعال فرموده است: «ای خردمندان قصاص (مجازات) برای شما مایه حیات است.»^۱ از این آیه می توان استنباط نمود که قصاص که یکی از مجازات های اسلامی است با هدف حیات و از بین رفتن نسل بشر صورت می گیرد، پس نتیجه می گیریم که اصل مجازات برای جرم یا گناهان انسان باید باشد تا مرتکب تعدی به حقوق مردم و حقوق الهی نشوند و خداوند متعال بدینگونه یکی از راههای جلوگیری از ارتکاب جرم را مجازات قرار داده است.

تعریف مجازات در حقوق عرفی

کلمه مجازات در زبان عربی به معنای «اعطاء الجزاء علی العمل» بیان شده است.^۲ مجازات معادل واژه جزا، کیفر و به معنای جزا و پاداش دادن در نیکی و بدی است.^۳ مجازات از الفاظی چون پاداش، کیفر، سزا و پدافره در زبان فارسی و کلماتی چون قصاص و جزا و عقاب در زبان عربی بیان شده که این نشان دهنده اهمیت اصل «مجازات» در جوامع مختلف بشری است.^۴ قانونگذاران در متون قانونی چه در حال حاضر و چه در سابق تعریفی روشن و صریح از کیفر یا مجازات ذکر نکرده اند، اما حقوقدانان معاصر تعاریف متعدد و گوناگونی ابراز داشته اند که با نقل پاره ای از این تعاریف، به بررسی تعریف مجازات می پردازیم:

^۱ سوره بقره آیه ۱۷۹

^۲ سیاح، احمد. فرهنگ دانشگاهی، ج ۲، ص ۴۵۹

^۳ عمید، حسن. فرهنگ فارسی عمید، ج ۱۹، ص ۱۷۶۵

^۴ شامیاتی، هوشنگ. حقوق جزای عمومی، ج ۱۱، ص ۲۷۷

ایرج گلدوزیان در تعریفی از مجازات بیان می‌دارد که: «مجازات عبارت است از تعذیب و یا عقوبتی که به خاطر تعرض به نظام اخلاقی و ایجاد اختلال در نظم اجتماعی از طریق ارتکاب جرم به عمل آمده است»^۱.

همچنین گلدوزیان در قسمتی دیگر از کتاب خود مجازات را اینگونه تعریف نموده: «مجازات عبارت است از عکس العمل اجتماعی به صورت رنج و تعبی که بر بزهکار اعمال می‌شود. مجازات همراه با رنج و تعب است و همین خصوصیت باعث می‌شود تا مجازات ماهیتاً از تدابیر پیشگیری از وقوع جرم و الزام به جبران ضرر و زیان در دعاوی حقوقی متمایز شود»^۲.

همچنین باهری چند تعریف از مجازات ارائه نموده که در زیر به آنها اشاره می‌کنیم: «مجازات عبارت است از آزاری که قاضی به علت ارتکاب جرم و به نشانه نفرت جامعه از عمل مجرمانه و مرتکب آن، برای شخصی که مقصر است بر طبق قانون تعیین می‌کند»^۳.

همچنین محمد باهری در قسمتی از کتابش مجازات را اینچنین تعریف میکند: «مجازات صدمه ای است که قوه مدیره جامعه به کسی می‌زند و مطابق اصول وقت عمل او جرم تشخیص داده شده و به ترتیب معمول زمان جرم او محرز شده باشد»^۴.

«مجازات عبارت از تنبیه و کیفری است که بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود. مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیر قابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب است که مشخصه حقیقی مجازات می‌باشد»^۵ همچنین مجازات واکنش جامعه علیه مجرم است^۶.

«مجازات مجموعه قواعد مورد تأیید جامعه است که ضامن اجرای عدالت واقعی است و سعی در هدایت مجرم اصلی و یا احتمالی، بازدارندگی دیگران از ارتکاب جرم، ارضاء فطرت عدالت

^۱ گلدوزیان، ایرج. بایسته های حقوق جزای عمومی، ج ۱، ص ۵۳

^۲ همان، ص ۲۸۳

^۳ باهری، محمد، نگرشی بر حقوق جزای عمومی، ج ۱، ص ۳۶۶

^۴ همان منبع، ص ۵۶۹

^۵ علی آبادی، عبد الحسین، حقوق جنایی، ص ۱

^۶ همان، ص ۲۸۰؛ به نقل از خزائی، منوچهر. جزوه درسی حقوق جزای عمومی، دانشگاه شهید بهشتی، ص ۱

خواهی مجنی علیه و حمایت از جامعه را دارد که توسط قوه مقننه وضع و بوسیله قوه قضائیه به مورد اجرا گذارده می‌شود.^۱ «مجازات مشقتی است که هیأت جامعه به سه منظور مهم بر مجرم تحمیل می‌کند: تلافی و قصاص جامعه، اصلاح و تصفیه اخلاق، مصونیت جامعه از اضرار مجرم»^۲ دورکیم، کیفر را واکنش خاصی از طرف جامعه در برابر جرم دانسته است.^۳ تعاریف ذکر شده اکثراً تعریف مجازات رابه رنج و آزار، زیان و صدمه بیان کرده اند، این با وجودی است که این تعاریف آثار مجازات را ذکر نموده و مجازات‌های بدنی را مدنظر داشته اند پس نمی‌توان مجموعاً آنها را تعاریف کاملی از مجازات دانست. به نظرمی رسد تعریف جامع از مجازات که بیانگر ماهیت واقعی آن باشد واجد شرایط زیر باشد:

مجازات شخصی می‌باشد. منظور از شخصی بودن مجازات این است که عدل و انصاف اقتضاء می‌کند که مجازات فقط در مورد شخص مجرم اعمال شود و به نزدیکان و اقربای وی تسری داده نشود.

مجازات باید به موجب قانون باشد. یعنی طبق اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها که هم بر تعیین جرایم و هم بر تثبیت مجازات‌ها و کمیت آن حاکم است، نباید مجازاتی خارج از نص صریح قانون اعمال شود.

مجازات را باید قاضی محکمه صلاحیتدار تعیین کند. به این ترتیب هیچ مقام یا مسئولی که سمت قضایی ندارد نمی‌تواند برمسند قضا بنشیند و حکم به مجازات بدهد.

مجازات ضمانت اجرای نظم اجتماعی است. از آنجا که مجازات آزار و شکنجه ای است که مجرم به علت نقض اوامر و نواهی قانونی می‌بایست تحمل کند پس مجازات ضمانت اجرای پاره ای از اوامر و نواهی قانونگذار است که برای نظم اجتماع به کار می‌رود. اگر شخصی که قصد مجرمانه دارد، بداند که قصد مورد نظر وی در صورت محقق شدن هیچ گونه تبعات قانونی (مجازات) بدنبال ندارد آسوده خاطر دست به ارتکاب جرم می‌زند و مجازات می‌تواند به عنوان

^۱ علی آبادی، عبدالحسین، ص ۲۸۱؛ هوگنی، به نقل از محمد رضا علوی، ص ۶۹

^۲ همان، ص ۲؛ به نقل از سمیعی، حسن. حقوق جزا، ج ۴، ص ۱۲۴

^۳ گسن، ریموند. مقدمه ای بر جرم شناسی، ج ۱، ص ۹

ضمانت اجرای فعل مجرمانه تلقی بشود؛ و موجب تشفی خاطر زیان دیدگان گردد، در نتیجه می توان مجازات را اینگونه تعریف نمود:

مجازات ابزاری قانونی است که به عنوان واکنش جامعه در برابر جرم و برای جبران آثار سوء جرم همراه با مشقت جسمی و یا روحی، به موجب حکم دادگاه صلاحیت دار بر مرتکبین جرایم اعمال می شود.

مبانی مجازات‌ها

بحثی که ولیدی در جلد اول حقوق جزای عمومی در خصوص مبانی مجازات‌ها ارائه نموده اند که این مساله را در عنوانی جداگانه بررسی خواهیم نمود.

بحث در این باره که چرا مجرم باید مجازات شود؟
جامعه چه حقی برای مجازات اعضای خود دارد؟
آیا مجازات افراد توسط جامعه جرم محسوب نمی شود؟
دهها سوال دیگر ما را با این مساله روبرو می سازد که واقعا مبانی علمی مجازات‌ها چیست؟
می توان در این باره به اهدافی که در گذشته بیشتر مورد توجه در اعمال مجازات‌ها قرار گرفته اشاره نمود و به صورت مختصر هر کدام را موردشناسایی قرار می دهیم.

مبانی نظریه بازدارندگی مجازات‌ها

از قدیم الایام مجازات‌ها بیشتر با این هدف اعمال می شدند که بازدارنده هستند و این معنی را مورد نظر قرار میدادند که اعمال مجازات علیه مجرم به مجرم درس عبرت خواهد آموخت که در صورت تکرار جرم مجازات به شکل شدیدتر علیه او اعمال می شود و این نوید را به دیگران می دهد که در صورت ارتکاب جرم مانند مجرم مورد مجازات قرار می گیرند.

بنام بر این عقیده بود که رنج و کیفری که بزهکار تحمل می کند به هر کس این پیام را میدهد که اگر آن جرم را مرتکب شود همین رنج و مشقت در انتظار اوست پس بازدارندگی عمومی هدف اصلی مجازات است و برطبق نظریه بازدارندگی مجازات کیفر تنها برای اعمالی که در گذشته

انجام یافته نیست بلکه برای آینده است زیرا اجرای آن هم موجب عبرت شخص مجازات دیده است و هم کسانی که شاهد اجرای مجازات هستند^۱ در واقع هم باعث بازدارندگی خاص هم بازدارندگی عام می‌شود.

افزایش آمار جرایم در سطح جامعه و افزایش آمار تکرار جرم، پوچی هر دو مبنای مجازات یعنی بازدارندگی خاص و عام را آشکار نموده است چون اجرای مجازات‌هایی مثل اعدام در سطح جامعه موجب تحریک عقده‌های روانی پنهان در افرادی که مستعد ارتکاب جرم هستند شده موجب افزایش جرم می‌شود یا برای مجازات زندان چه بازدارندگی مورد انتظار است؟

جز این که به علت زندانی بودن سرپرست خانواده، فرزندان و خصوصاً مادر به انواع انحرافات اجتماعی دچار شده و خود زندانی نیز در این آموزشگاه جرم آموزی یک مجرم حرفه ای خواهد شد آمارها تحقیقات مختلف این ادعای ما را در همه جا مورد تایید قرار داده‌اند.^۲

اگر مجرم و خانواده وی در اعمال مجازات از طرف جامعه احساس بی عدالتی نمایند مسلماً درصدد انتقام از جامعه برخواهند آمد و دست به اعمال خطرناک خواهند زد هر چند ارتکاب جرایم به چنین انگیزه‌هایی در جامعه کم نیست پس نتیجه می‌گیریم که امروزه اعمال مجازات‌ها بر مبنای بازدارندگی، طرفداران خود را از دست داده و نمی‌توان صرفاً بر این مبنا مجرمین را مجازات کرد.

نظریه مکافات عمل یا اثر وضعی جرم

نظریه سودمندی و بازدارندگی مجازات مورد اعتقاد برخی از دانشمندان قرار گرفت و ادعا کردند که مجرم برای اینکه مجازات وی بازدارنده باشد و موجب جلوگیری از جرم شود، مجازات نمی‌شود بلکه مبنای مجازات وی این است که به علت اینکه با عمل خلاف قانون خود نظم جامعه را بر هم زده و باعث اخلال در نظم اخلاقی شده است برای اعاده نظم به جامعه باید مجازات شود بر اساس این نظریه مجرم به خاطر جرمش استحقاق کیفر پیدا کرده و در واقع مجازات اثر وضعیت

^۱ ولیدی، ۱۳۷۸، ص ۱۸۲

^۲ دانش، ۱۳۶۸، ص ۶۴

فعل ارتكائيش می‌باشد و كفاره گناهش می‌باشد و اجرای مجازات به خاطر بازدارندگیش نمی‌باشد بلکه جهت اجرای عدالت می‌باشد.^۱ کانت در این مورد به تمثیل جزیره متروکه متوسل می‌شود در حالی که یک جامعه متهدم شده و افراد جامعه جزیره محل زندگی خود را ترک می‌کنند باز فرد خاطی باید به مکافات عمل خود برسد چون مبنای مجازات اجرای عدالت و برقراری نظم اخلاقی می‌باشد نه بازدارندگی.

نظریه اصلاحی و دفاعی مجازات

این نظریه بر این اعتقاد است که اعمال مجازات‌ها در جامعه بر مبنای اصلاح و تامین دفاع جامعه در مقابل خطراتی است که توسط مجرمین دائما جامعه را تهدید می‌کند^۲ پیدایش مکتب تحقیقی و توجه بیش از حد به مجرم و شخصیت وی باعث شد که دفاع جامعه بیش از حد مورد توجه قرار می‌گیرد.

به طوری که حالت خطرناک مجرمین و دفاع جامعه در مقابل تهدید مجرمین مورد مطالعه جدی محافل جرم‌شناسی و حقوقی آن روز قرار گرفت و باعث ایجاد مکتب تحقیقی گشت و اما با گذشت زمان و پوچی برخی از ادعاهای این مکتب جنبش جدیدی به وجود آمد و مدعی شد که علت مجازات و مبنای آن باید اصلاح و تربیت مجرمین باشد و مارک آنسل از کسانی بودند که طرفدار این طرز تفکر بودند و با گسترش تفکرات خود انقلابی را در حقوق کیفری به وجود آوردند و باعث تحول در مبنای مجازات‌ها گردیدند که امروزه این مبنای مجازات‌ها بیش از هر زمان دیگر مورد توجه قرار گرفته است و باعث ایجاد تغییراتی در نظام‌های کیفری و قانونی اکثر کشورهای جهان شده است.

پس نتیجه می‌گیریم که مجازاتی می‌تواند اهداف حقوق کیفری را برآورده کند که هم باعث بازدارندگی و هم باعث اصلاح و تربیت مجرمین شود و اگر مجازاتی این خصوصیات را با خود به

^۱ اردبیلی، محمد علی. حقوق جزای عمومی، ص ۷۸

^۲ صانعی پرویز. حقوق جزای عمومی، ص ۱۲۵

همراه داشته باشد مسلماً با اجرای آن عدالت کیفری نیز تامین خواهد شد امروزه اکثر مطالعات جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی به دنبال دست یافتن به این هدف عالی هستند.

اصول حاکم بر مجازات‌ها

بر کلیه مجازات‌ها اصولی حاکم است که سابقه طولانی در تاریخ دارند و در طول تاریخ دچار تکامل شده‌اند و بر اثر تلاش بی وقفه‌ی اندیشمندان که با مجاهدت‌های خو توانستند آرا و نظریات خود را بر قانون‌گذاران تحمیل کنند و این اصول را به شکل اصولی ثابت درآوردند که امروزه بر قوانین مجازات‌ها حاکم است در اینجا به بررسی این اصول می‌پردازیم.

اصل قانونی بودن مجازات‌ها

اصل قانونی بودن مجازات‌ها در قوانین اکثر نظام حقوق کیفری پذیرفته شده است به این شکل که قاضی نمی‌تواند بدون وجود نص قانونی اقدام به تعیین مجازات برای مرتکب جرم نماید یعنی ابتدا جامعه باید ناهنجاری را براساس قانون جرم بشناسد و بعد از آن به تعیین مجازات مناسب با آن جرم پردازد و آن را به تصویب مراجع ذیصلاح برساند و به شکل قانون درآورد و آن را به اطلاع شهروندان خود برساند این اصل که امروزه بر قوانین جزایی اکثر کشورهای جهان حاکم است اصل قانونی بودن مجازات‌ها نامیده می‌شود.

بکاریا از کسانی بود که اعمال خودسرانه قضات و مجریان کیفرها را در زمان خود مورد انتقاد شدید قرار داد و برای این اصل بسیار تاکید کرد شاید تاکید بر این اصل در آن زمان مانعی در راه خود سری قضات که برای خود حد و مرزی نمی‌شناختند بود.

اما ضامن حفظ حقوق و آزادیهای فردی و اجرای عدالت نبود چون بعدها این نظریه مورد انتقاد قرار گرفت و تعدیل شد.

این اصل مورد توجه قانونگذاران کشور ما هم قرار گرفته است به موجب این اصل هیچ مجازاتی و هیچ دادگاهی بدون قانون وجود ندارد چنانچه در اصل سی و ششم قانون اساسی ایران آمده است:

«حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد» قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۰ نیز این مساله را مورد تاکید قرار داده است و این اصل در مقررات اسلامی نیز از مفاهیم آیه «ما کنا معذبین حتی نبعث رسولا» و نیز قاعده فقهی «قبح عقاب بلا بیان» قابل فهم است.

اما در نظام حقوقی انگلوساکسون این اصل به شدت نظام‌های حقوقی کشورهای حقوق نوشته مورد توجه قرار نگرفته است چون در این نظام مجازات خیلی مشخص نیست و این قاضی است که بر اساس علم قضایی و توجه به موقعیت مجرم میزان مجازات را مشخص می‌کند.^۱ به علت اصطکاک که این اصل با اصل فردی کردن مجازات‌ها دارد و مانع اجرای عدالت کیفری در برخی مواقع می‌شود از قاطعیت و شدت آن در اکثر نظام‌های حقوقی کاسته شده است مسائلی چون اصلاح مجرم، نظام مجازات‌های غیر معین و در کشورمان نظام مجازات‌های اجتماعی مورد توجه قرار گرفته که در بحث‌های بعدی به آنها خواهیم پرداخت.

تساوی مجازات‌ها

اصل تساوی مجازات‌ها به این معنی است که دو مجرمی که در شرایط مساوی و مشابه، جرم یکسانی را انجام داده اند؛ برای آنها باید مجازات مشابه و مساوی تعیین شود این اصل در واقع مکمل اصل قانونی بودند مجازات‌ها است.

سنجش شرایط ارتکاب جرم برای چند نفر که جرم مشابه را انجام داده اند اگر غیر ممکن نباشد کاری است فوق العاده مشکل که در توان قضات نیست.

متأسفانه اکثر قضات بدون توجه به شخصیت واقعی مرتکب جرم، به خود عمل مجرمانه و

خصوصیات ظاهری اعمال مرتکبین جرم شده اند؟

چه عواملی بر اداره آزاد آنها تاثیر گذارده است؟

چه مجازاتی بر آنها اثر گذار است؟

آیاتعین یک مجازات مساوی برای همه مرتکبین اثر یکسان دارد؟

^۱ علی ابادی، عبدالحسین. حقوق جنایی، ص ۵۴

توجه به این مسائل توسط قاضی کیفری ایشان را در نگرش به اعمال مجازات‌های مساوی برای افرادی که جرم مشابه و یکسان انجام داده اند با ما هم عقیده می‌نماید که اعمال این مجازات‌ها نه تنها عدالت کیفری را تامین نمی‌نماید بلکه عین بی‌عدالتی نیز می‌باشد نه تنها همه مرتکبین جرم مشابه از انگیزه و میزان اراده آزاد در ارتکاب جرم به صورت مساوی بر خوردار نیستند بلکه اعمال مجازات‌های مشابه نیز اثر یکسانی روی افراد مختلف ندارند. و میزان آنها با توجه به قدرت جسمی و روانی در مجازات‌های مالی با توجه به قدرت اقتصادی افراد شدیداً در نوسان است به عنوان مثال دو نفر که محکوم به مجازات می‌شوند و مجازات حبس آنها چون دو ماه است آن مجازات تبدیل به جریمه نقدی می‌شود.

برای یکی از آنها که فرد فقیری است این مجازات بسیار سنگین می‌باشد و برای دیگری که فرد ثروتمندی است نه تنها اثری ندارد بلکه ممکن است اعمال مجازات را به تمسخر بگیرد یا برعکس تحمل زندان برای یک فقیر آرمانی و بعلت هزینه‌های زندگی مشتاق تحمل آن است در حالی که برای ثروتمند خلاف آن می‌باشد.

پس نتیجه می‌گیریم که تساوی مجازات‌ها به این شکلی که امروزه در عمل اجرا می‌شود و قضات ما به آن می‌نگرند با اصل فردی کردن مجازات‌ها در اصطکاک بوده و اهداف عدالت کیفری را تامین نمی‌نماید که این مساله در فصول آینده در ارتباط با فردی کردن مجازات‌ها مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

اصل شخصی بودن مجازات‌ها

قبل از پیدایش حقوق کیفری و شکل‌گیری نظام‌های جدید جزائی مسئولیت مجرمین در عمل، اعضای خانواده و بستگان آنان را نیز در بر می‌گرفت وقتی شخصی مرتکب جرم سنگین چون خیانت به پادشاه می‌شد همه اعضای خانواده و بستگان مرتکب، مجازات و شکنجه می‌شدند یا در نظام قبیله ای وقتی یک نفر از یک قبیله مرتکب جرمی علیه شخصی از قبیله دیگر می‌شد نه تنها مرتکب و اعضای خانواده اش، بلکه تمام اعضای قبیله در آتش خشم و انتقام جویی قبیله مجنی علیه می‌سوخت و در واقع در آن زمان مسئولیت دسته جمعی بوده ولی با گذشت زمان و تکامل

حقوق کیفری و با هدف برقراری امنیت و عدالت کیفری اصل شخصی بودن مجازات‌ها که دقیقاً نقطه مقابل مسئولیت دسته جمعی بود حاکم گردید که در واقع مرحمی بود بر افراط‌گری‌های آن زمان.

مفهوم واقعی این اصل دلالت بر این دارد که مجازات و آثار آن باید فقط شامل حال مرتکب شود و هر شخص مسئول عمل خویش می‌باشد و تصویب تمام قوانین باید با چنین رویکردی صورت گیرد شارع مقدس در وضع قوانین در تمام موارد چنین رویکردی را مدنظر قرار داده و این آیه کریمه «لاتزو وازره وزر الاخری» در تمام موارد مورد توجه بوده است.

اما متأسفانه رعایت این اصل در تمام موارد، مورد توجه قرار نگرفته است و آثار ناشی از اجرای مجازات‌ها شامل دیگران نیز می‌شود به عنوان مثال فردی که به زندان محکوم می‌شود و مدتی را در حبس سپری می‌کند و چون خانواده، سرپرست خود را از دست داده است و فرزندان از فقر عاطفی و فقر مالی ناشی از عدم حضور پدر خود، آثار مجازات را تحمل می‌کنند؛ جامعه پذیری مجدد نیز برای زندانی، کاری بسیار مشکل خواهد بود.

در محکومیت‌های مالی ناشی از عمل مجرمانه نیز با اخذ جریمه مالی از میزان سهم الارث ورثه کاسته می‌شود و آثار مجازات بر ورثه تحمیل می‌شود.

اجرای اصل شخصی بودن مجازات‌ها در عمل کاری مشکل و شاید هم غیر ممکن است و اصل فردی کردن مجازات‌ها که در واقع مرحله تکان یافته اصل شخصی بودن مجازات‌ها است علاوه بر اینکه مجازات را متوجه خود مرتکب میدانند معتقد است که علاوه بر آن مجازات باید ویژه شخصیت هر فرد نیز باشد که در فصول آینده در این مورد بحث خواهد شد.

انواع مجازات‌ها

مجازات‌ها، فراز و نشیب‌هایی را در طول تاریخ طی کرده‌اند که شناسایی آن در طبقه بندی و اعتبار موارد مختلف، می‌تواند قانونگذار را با توجه به تحولات جامعه در ایجاد و برقراری تناسب بین جرم انجام یافته و مجازات مقرر و درمان و بازگشت او به زندگی شرافتمندانه اجتماعی، یاری نمایند.

طبقه‌بندی مجازات‌ها بر اساس درجه آن‌ها

با در نظر گرفتن نسبت موجود میان مجازات‌ها و ارتباط آن‌ها بایکدیگر مجازات‌ها را میتوان به مجازات‌های اصلی، تبعی، تکمیلی تقسیم کرد.

مجازات اصلی

کیفری است که مقنن برای جرم معینی پیش بینی نموده و مستقیماً مورد حکم قرار می‌گیرد در واقع مجازات اصلی ضمانت اجرای خاص اوامر و نواهی قانونگذار است و اجرای آن مستلزم صدور حکم قطعی دادگاه است که ضمن آن مجازات از نظر نوع و مقدار و مدت تعیین شده باشد.

مجازات تبعی

اثری است ناشی از حکم جزایی ولی در حکم دادگاه مفید نمی‌شود و آن هم کیفری است که ثانیا و بالعرض از طرف مقنن بر جرمی مترتب می‌شود در واقع به تبع مجازات اصلی در مورد محکومین اجرا می‌شود.

ولی این مجازات‌ها از نظر تکمیل مجازات اصلی جنبه حصری ندارد و قانونگذار در مواردی مجازات‌های تکمیلی دیگری را نیز پیش بینی کرده است مانند محرومیت از حقوق اجتماعی که بر اثر اجرای حکم اصلی بر مجازات جرمی مترتب میشود.

مجازات تکمیلی

کیفری است مکمل کیفر اصلی که نسبت به آن جنبه فرعی دارد و از طرف قانونگذار ثانیا و بالعرض برای جرمی معین میشود و مانند کیفر اصلی در حکم دادگاه منعکس است خواه دادرس در تعیین چنین کیفری مختار باشد و خواه ملزم.

البته با توجه با مواد قانونی به نظر می‌رسد که مجازات تکمیلی تنها در مواردی مصداق پیدا می‌کند که قانون‌گذار قاضی را در تحمیل مجازات خاص علاوه بر مجازات‌های اصلی مخیر کرده باشد.

مثل منع اقامت در نقطه یا نقاطی خاص یا معرفی نوبتی خود به موسسه ای خاص یا موارد دیگر که به دنبال حکم اصلی اجرا می شود.

تعریف فردی کردن مجازات‌ها و مفاهیم مرتبط با آن

در این قسمت به تعریف مختصر فردی کردن مجازات‌ها و مفاهیم مرتبط با آن می‌پردازیم و شرح تفصیلی این عناوین در فصول آینده خواهد آمد

یک- فردی کردن مجازات‌ها

فردی کردن مجازات‌ها یعنی؛ شناخت شخصیت واقعی مجرم با توجه به عوامل مختلف تاثیر گذار در ارتکاب جرم، با استفاده از نظریه کارشناسان علوم مختلف و تعیین مجازات مناسب با شخصیت مرتکب به نحوی که باعث اصلاح و درمان مجرم شود و باعث بازگشت مرتکب به آغوش جامعه و خانواده اش شود.

در معنای وسیع تر فردی کردن یعنی اصلاح و تربیت مجدد مجرم با استفاده از جایگزین‌های حبس و کیفرزدایی و جرم زدایی به نحوی که جامعه ی بیمار نیز بتواند همراه با مجرم اصلاح شده و از میکروبهای فاسد کننده پاک شود تا بتواند تکامل یافته و افراد اجتماع را نیز در مسیر تکامل یاری دهد بحث‌های تکمیلی مربوط به فردی کردن، اهداف و مبانی و روش‌ها در فصول آینده خواهد آمد.

دو- بزهکار یا مجرم

تفکر مارکسیستی حاکم بر سده نوزدهم، بزهکاری را پدیده ای تحت تاثیر عوامل اقتصادی می‌انگارد. پس از این منظر، بزهکار نیز یک قربانی تلقی می‌شود که این بزه دیدگی را به سبب تعصب و یکسونگری حاکم بر نحوه اعمال قانون دریافت می‌دارد و بدین ترتیب برچسب مجرم بودن می‌خورد.

ورود به قرن بیستم آغاز تحولی اساسی در وضعیت بزه دیده است این تحول شگرف را از دو منظر مختلف می توان مطمح نظر قرارداد که به سبب دو رویکرد متفاوت نسبت به مجنی علیه بروز می کند رویکرد نخست جهت گیری علمی، که به بیان بهتر، جرم شناسانه به این موضوع می پردازد، مرحله ای که در آن به شخصیت، صفات زیستی و روانی، خصوصیات اجتماعی و فرهنگی بزهکار در روابطش با بزه دیده و در نهایت نقش و سهم او در تکوین بزه ارتكابی توجه می شود. و رویکرد دوم نیز در این منظر روابط میان مجرم و مجنی علیه تحت تاثیر عوامل مختلف مورد توجه قرار میگیرد عوامل زیست شناختی چون سن و جنس و عوامل اجتماعی و فرهنگی نظیر برخی مشاغل یا پایگاه اجتماعی بعضی اشخاص مانند اقلیت های مذهبی و مهاجرت در واقع شناخت بزهکاری از مهمترین مسائلی است که در این تحقیق مورد توجه ماست و هرچه درجه شناخت ما بیشتر باشد این شناخت، قاضی کیفری را در فردی کردن مجازات بیشتر یاری خواهد کرد.

سه- تعلیق مجازات

تعلیق در لغت به معنی بلا تکلیف نهادن یک کار است به طوری که نفی و اثباتا، تصمیمی راجع به آن نگرفته باشد. امر معلق از آن حیث که معلق است نه معدوم کامل است و نه موجود کامل، بلکه وجودی است ناقص چنانچه کارمند معلق از خدمت عنوان کارمند را دارد ولی یک کارمند کامل نیست. در ترمینولوژی حقوق در تعریف تعلیق مجازات چنین آمده است: «هرگاه مجرم سابقه ارتکاب جرم رانداشته باشد به او اخطار می شود که هرگاه بعدا جرم دیگری مرتکب نشود حکم فعلی هم تا وقتی که جرم دیگری مرتکب نشده به مرحله اجرا در نمی آید و گرنه حکم هر دو مجازات در حق او اجرا می شود این را تعلیق مجازات گویند که در حقیقت تعلیق اجرای مجازات است»^۱ بحث تفصیلی در این باره در فصول آینده خواهد آمد.

^۱ جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸ ص ۱۶۵

چهار- کیفر زدایی

کیفر در لغت به معنی سزا، جزا و مکافات است^۱ و همچنین به معنی عقوبت و مجازات نیز آمده است و به کسی که خلاف قانون یا اخلاق یا عرف و عادت رفتار کرده و مرتکب عمل بدشده داده می شود در کیفرزدایی منظور این است که ممنوعیت ارتکاب عمل، کماکان به حالت خود باقی است اما در صورت ارتکاب عمل ممنوعه در مرحله اجرایی با ابزارهای حقوق کیفری پاسخ و واکنش داده نمی شود.

بلکه از سایر ابزارها و علوم و شیوه های دیگر نظر حقوق اداری، انضباطی پزشکی و درمانی ... استفاده می شود و این ابزارها مکمل حقوق کیفری می باشند.

کیفر زدایی گونه ای از ابزارهای سیاست جنایی است که از تخفیف کیفر تا حذف آن، پیوستگی و تناوب میان کیفر و یک اقدام غیر کیفری در مقابل پدیده مجرمانه را شامل می شود.^۲ کیفرزدایی در مفهوم وسیع خود عبارت از اقدامات سیاست جنایی است که در برگیرنده تخفیف کیفر تا حذف اجرای آن، مبتنی بر اندیشه ناتوانی عقوبت در اصلاح و تربیت مجرم و پیشگیری از جنایت است.

پنج- پرونده شخصیت

پرونده شخصیت به پرونده ای گفته می شود که در کنار پرونده کیفری که در برگیرنده کیفیت و نحوه عمل مجرمانه است تشکیل می شود و شامل نظریات کارشناسی مربوط به وضع جسمانی و زیستی و بیولوژیک شخص و اطلاعاتی مربوط به وضع شخص، چه از نظر اجتماعی و چه از نظر فرهنگی، وضع تعلیم و تربیت مجرم می باشد و در واقع شناسنامه متهم می باشد که او را در پشت میز محاکمه، آن طوری که هست نه آن طوری که می نماید یا وانمود می کند معرفی می کند. لزوم تشکیل چنین پرونده ای در قوانین بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکایی مورد تاکید قرار گرفته است شرح تفصیلی مربوط به آن در فصول آینده خواهد آمد.

^۱ عمید، ۱۳۵۹، ص ۹۷۷

^۲ گلدوزیان ۱۳۷۸، ص ۱۲۲

شش - جرم زدایی

جرم زدایی در معنای دقیق کلمه یعنی زدودن برچسب و عنوان مجرمانه از یک عمل یا از یک رفتار است.^۱ و ارتباط جرم زدایی با فردی کردن مجازات‌ها در این است که از شناخت شخصیت واقعی مجرم، توجه به عوامل مختلف تاثیر گذار در ارتکاب با جرم به نحوی که با شناخت آن بتوان باعث اصلاح و درمانی مجرم شد و نیز در این مورد با توجه به اینکه تنها راه حمایت و حفظ ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و ایجاد نظم از طریق جرم زدایی می‌باشد که رابطه برابر با فردی کردن را ایجاد می‌نماید.

این قوانین با توجه به نیاز جامعه و در یک برهه زمانی به تصویب قانون گذار رسیده و ممکن است پس از مدتی کارایی خود را از دست دهد یا باعث به وجود آمدن معضلات دیگری گردد که این امر موجب شده است که صاحب نظران با طرح مساله جرم زدایی پرداخته تا با بررسی قوانین موضوعه، عنوان جزایی را زدوده و تورم کیفری را مهار نماید که این عمل قانون گذار در حذف عناوین مجرمانه را جرم زدایی می‌نامند.

زندان و جایگزین‌های آن در عصر جدید

همانگونه که می‌دانیم در ابتدا زندان محلی بود که متهم را در آن نگهداری می‌کردند تا متهم را در روز محکمه در دادگاه حاضر نمایند.

معمولاً: زندان‌ها در زیر قلاع و یا قصرها بنا می‌شدند و جایی تاریک و ناسالم بودند زندانیان در واقع وضع تاثیر انگیز داشته و اکثر مجرمین در زندان جان می‌باختند روحانیون مسیحی اولین کسانی بودند که با ابراز تنفر از خونریزی، خواستار تعدیل مجازات شده و مجازات حبس را به جای کیفر اعدام توصیه کردند و برای تربیت و اصلاح زندانیان اقدام کردند و از زندان‌ها بازدید به عمل آوردند در سال ۸۱۷ میلادی در مجمع روحانیون مسیحی در رم مقررات مربوط به اداره زندان‌ها تصویب شد و تاکید شد که زندان‌ها باید جنبه اصلاحی و تربیتی داشته باشند برای رسیدن به این هدف زندانیان باید به روش انفرادی نگهداری شده و به آنان کار دستی آموخته شود.

^۱ نجفی ابرنآبادی و بیگی، ۱۳۷۷ ص ۷۷

بالاخره اولین زندان به روش انفرادی در روم بنا شد زندان با گذشت زمان توسعه یافت تا اینکه از آغاز سده نوزدهم که زندان بعنوان مجازات اصلی پذیرفته شد تا پایان سده بیستم که می‌خواهند به آن تنها با دید آخرین شیوه واکنش ضد بزه کاری بنگرند؛ سلب آزادی از محکومین رفته رفته خاصیت تریبی خود را از دست داده است در حال حاضر هدف از محکوم کردن متهم به مجازات زندان نه اعمال رنج و عذاب بر وی، بلکه تضمین آرامش یا امنیت جامعه است.^۱

هر چند نگاه به زندانی خیلی سریع دچار تحول شد به صورتی که هدف انسان‌های اواخر سده هجدهم که برای زندانیان اقسام و درجاتی را منظور کرده بودند آن بود که مجازات مذکور جنبه عبرت انگیز به خود گیرد انسان‌های اواسط سده نوزدهم رانظر بر آن بود که زندان انفرادی موجبات ندامت محکوم را فراهم سازد و او را در اتخاذ تصمیم مبنی بر ادامه زندگی شرافتمندانه در آینده یاری دهد انسان‌های سده بیستم زندان را مکان و وسیله بازپروری اجتماعی محکوم می‌دانند اما واقعیت این است که همه این آرزوها به باد رفته و زندان که قرار بود ابزاری اصلی در واکنش در مقابل بزه کاری باشد از همان ابتدا به مدرسه تکرار جرم تبدیل شد و از سال ۱۹۵۰ کنگره پاریس قسمتی از کار خود را به جرم زدایی از زندان اختصاص داد هرچند در سال ۱۹۵۰ در راستای رویکرد بازپروری اجتماعی تعدادی از موسسات زندان برای این منظور تمهید شدند و روش‌های نوینی در اداره زندان‌ها به کار گرفته شد در این راستا میتوان به گروه درمانی مشاوره گروهی و ارشاد گروهی اشاره کرد ولی این با نتایج اندکش، ناامید کننده بود.

اما به رغم اقدامات فراوانی که در مورد بهتر نمودن زندان‌ها برای رسیدن به هدف بازپروری صورت گرفته است افسانه درمان مجرمین به وسیله زندان، امروزه شکست خورده است رویکردهای جدید، دیگر به طرفداری از مجازات زندان نمی‌پردازند بیشتر به حبس زدایی و استفاده از مجازات‌های جایگزین آن و تعدیل و تکامل آن روی آورده اند که ما در اینجا به بررسی برخی از آنها می‌پردازیم.

^۱ آنسل، ترجمه عاشوری و ابرند آبادی ۱۳۷۰، ص ۸۹-۹۰

جایگزین‌های مجازات زندان

جایگزین‌های مجازات زندان در مفهوم گسترده‌ی آن یعنی هر گونه ضمانت اجرایی که بتواند از همان ابتدا به طور کلی مانع توسل به مجازات زندان شود یا مدت زندان را کوتاه‌تر کند در این مفهوم نه تنها جایگزین‌هایی مانند کار عام‌المنفعه یا حبس خانگی، بلکه تعلیق ساده و تعلیق مراقبتی در ردیف جایگزین‌های زندان محسوب می‌شوند.

باید اشاره کرد که تدابیری مثل آزادی مشروط، تبعید، شلاق، جزای نقدی و مجازات‌های بدنی از جایگزین‌های سنتی مجازات به حساب می‌آیند که در اینجا ما به بررسی آنها نمی‌پردازیم و شیوه‌های نوین در اینجا مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

الف - تعویق تعقیب

تعقیب جرم یک اصل قانونی است و دادسرا مکلف به تعقیب تمامی جرم‌هایی است که به روش‌های مختلف از وقوع آنها آگاه می‌شود اما گاهی مواقع ممکن است تعقیب برخی از جرائم برای دادستان مفید نباشد ولی به این صورت نیست که وی هرگز قصد تعقیب این جرائم را نداشته باشد.

تشخیص اقتضای تعقیب را باید بر عهده دادستان نهاد دادستان م‌یتواند اقدام به تعویق تعقیب نماید ولی علت بایگانی پرونده کیفری را باید به طور مستدل ذکر کند این به این معنی است که دادستان می‌تواند در راستای فردی کردن مجازات‌ها یا بنا به علتی دیگر هر زمان که صلاح بداند و احساس کند که نیازی به تعقیب مجرم نیست اقدام به تعویق تعقیب نماید با توجه به اینکه تعویق تعقیب در فرانسه در همه جرم‌ها قابل اعمال است حقوق دانان بر این باورند که این جایگزین‌های جبرانی تنها در امور خلافی و جنبه‌ای اعمال شدنی است و جرم‌های جنایی را باید از شمول آن خارج کرد.^۱ حتی استاد محمد صالح ولیدی نیز در کتابهای خود بر همین اوامر اعتقاد دارد که جایگزین‌های جبران برای جرم‌های جنایی وجود ندارد به نظر اینجانب نیز در خصوص جرم‌های جنایی نمی‌توان بحث تعویق تعلیق را پیش کشید زیرا اینگونه موارد کلاً در جامعه مفید نمی‌باشد.

^۱ عاشوری، ۱۳۸۲ ص ۲۲۳

ب- میانجی گری

در سال‌های اخیر در کشورهای غربی جنبش بزرگی در زمینه محدود کردن قلمرو حقوق کیفری و نهادهای قضایی به وجود آمده که حاصل آن رشد و پیشرفت تدابیر و ساز و کارهایی چون جرم زدایی و کیفرزدایی و قضازدایی بوده است برخی از کشورها، مقررات میانجی گری را وارد نظام حقوقی خود کرده اند.^۱

تا آنجا که سازمان ملل متحد نیز در سال ۱۹۹۵ مقررات حداقل استاندارد برای عدالت کودکان را تصویب کرد بررسی‌ها نشان می‌دهد که امروزه، رسیدگی به حل و فصل اختلافات بیرون از مراجع قضایی به صورت میانجی گری و سازش به یک مساله مهم و جنائی تبدیل شده است.

پ: تعلیق مراقبتی

برنامه‌های نظارتی عبارتند از:

کنترل اصلاحی و اجتماعی مجرمان، خارج از محیط رسمی زندان، که ممکن است به شکل ساده و بدون تحمیل شرایط فوق العاده صورت گیرد یا به صورت فشرده باشد که مستلزم سطح بالایی از تماس مجرم با ماموران اصلاحی و مراقبتی است تعقیب مراقبتی فشرده برای مجرمانی طرح ریزی می‌شود که زندان برای آنها خطرناک و نامناسب به نظر می‌رسد.

این برنامه برای بالاترین حد نظارت و جهت کمک کردن به مجرم برای اصلاح رفتارش در نظر گرفته می‌شود معمولاً گروه‌های زیر ۴۰ نفری، مجرمان تحت نظارت دو مامور که یکی متخصص برنامه‌های بازپروری و رابط دادگاه و مامور دوم در امر نظارت تخصص دارد؛ قرار می‌گیرند.

تعلیق مراقبتی فشرده، به عنوان یک دیگر از ضمانت اجراهای نوین، مورد توجه مسولان عدالت کیفری قرار گرفته است تا به این وسیله از گسیل داشتن برخی از محکومان به زندان پرهیز کرده و از سوی دیگر نظارت و کنترل بیشتری براین گونه افراد اعمال گردد.

^۱ ابرند آبادی، ۱۳۸۱، ص ۸۸

نتیجه گیری

دستاوردهایی که از این تحقیق به دست آوردم این بود که فردی کردن مجازات‌ها از مهمترین مسائلی است که در حقوق کیفری جهان امروز مورد توجه فعالان عرضه کیفری گرفته است. بعد از شکست الگوی کیفری در مبارزه با افزایش نرخ جرائم و تکرار کنندگان جرم، موضوع اصلاح و درمان و بازپروری مجرمان مورد توجه قرار گرفته است. در تحقیقات علمی که پیرامون ناکارآمدی الگوی صورت گرفته و نتایجی که ما در این پژوهش از مطالعات گسترده ای که در موضوع افزایش جرائم و تکرار جرم به آن دست یافته ایم بیانگر این واقعیت است که مبارزه با بزهکاری و بزهکاری مکرر و حرفه ای صرفاً با استفاده از ابزارهای کیفری موفق نیست بلکه این ابزار در این زمینه سلاحی ناکارآمد می‌باشد و به خاطر همین باید به روشهایی که به نوعی در باز اجتماعی کردن بزهکاران و اصلاح شیوه تفکر و اندیشه آنها از یک طرف و افزایش کار آیی و مهارت زندگی آنان از طرف دیگر تکیه دارند تاکید ورزید.

رویکرد کیفری قانون گذار ایرانی درباره مجرمان جرایم مواد مخدر، شاهد زنده و گویای شکست نظام کیفری در مقابل برخی پدیده‌های جنایی از جمله جرائم مواد مخدر است. در این راستا اجرای مجازات‌های فوق العاده شدید از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۷ نه تنها کارساز و موثر نبود، بلکه زمینه اتخاذ تدابیر شدیدتری را در قانون گذاری سال ۱۳۷۶ فراهم کرده و علیرغم آن تاده برابر به تشدید مجازات‌ها پرداخته است از همان آغاز نشانه‌های عدم توفیق آن آشکار بوده است. چون در مرحله عمل آمار جرائم و تکرار کنندگان جرم را به صورت باور نکردنی افزایش داده است و این واقعیت را آشکار نموده که تصویب و اجرای مجازات‌های سنگین نه تنها باعث کاهش جرایم نمی‌شود بلکه افزایش آن می‌شود.

این تحقیق پس از مطالعه و بررسی‌های فراوانی که در مورد نتایج اعمال الگوهای کیفری و الگوهای اصلاحی و درمانی انجام داده به این نتیجه دست یافته است که تنها راه برون رفت از وضعیت فعلی که جهان امروز و خصوصاً جامعه ایران با آن روبرو شده و هر روز نیز شاهد افزایش نرخ جرایم و تکرار جرم بیشتری است بکارگیری اصلاحی و درمانی و پیشگیرانه است. ما در این

تحقیق به بررسی یکی از مهمترین ابزارهایی که می‌تواند بهتر از هر ابزاری رسیدن به این هدف را تضمین نماید پرداخته ایم و آن فردی کردن مجازات‌ها می‌باشد.

در اینجا سوالی که مطرح می‌شود این است که آثا فردی کردن مجازات‌ها به ایجاد پرونده شخصیت برای جرم کمک می‌نماید یا نه؟ که در توضیح این قسمت باید گفت:

فردی کردن مجازات‌ها به این معناست که قاضی در هر پدیده مجرمانه اقدام به تشکیل پرونده شخصیت برای مجرم در کنار پرونده کیفری بنماید و پی از بررسی تاریخچه فردی مجرم و اخذ نظریات کارشناسی متخصصان علوم مختلف و سنجش میزان سلامتی مجرم و میزان سهم وی در ارتکاب جرم و در نهایت شناخت واقعی شخصیت مجرم، بهترین تدبیر قضایی را با توجه به ویژگیهای فردی وی اتخاذ نماید به شکلی که باعث اصلاح و درمان و بازپروری وی شده و او را به آغوش جامعه و خانواده اش بازگرداند.

فردی کردن مجازات‌ها نیاز به ابزاری دارد که قاضی بدون آن نمی‌تواند به آن هدف دست یابد و آن شناخت شخصیت واقعی مجرم است که با تشکیل پرونده شخصیت حاصل می‌شود و تشکیل این پرونده قاضی را در فردی کردن مجازات یاری خواهد داد. چون تا زمانی که قاضی مجرم را نشناسد نمی‌تواند تدبیر قضایی مناسب را در جهت اصلاح و درمان وی اتخاذ نماید چه بسا اتخاذ تدبیر قضایی به صورت اشتباه نتایج عکس را بدنبال داشته باشد. افزایش جرائم و خصوصاً نرخ تکرار جرم در جامعه ناشی از عدم توجه این نکته می‌باشد. چون بیش از ۹۰٪ احکام قضایی بدون توجه به شخصیت مجرم صادر می‌شوند.

بررسی نتایج تحقیقات انجام شده در رابطه با استفاده از الگوهای اصلاحی و فردی کننده مجازات‌ها این فرضیه را برای ما اثبات نموده که اعمال این شیوه‌ها در برخورد با تکرار کنندگان جرایم کاهش چشمگیری در نرخ و تکرار جرم داشته است.

صدور آرا قضایی بر اساس شخصیت واقعی مجرمین و توجه به سهم عوامل جرم‌زا دارای ارتباط تنگاتنگی با اجرای عدالت کیفری دارد که این فرضیه در این پژوهش بررسی شد و برای ما اثبات گردید که بدون توجه به مساله فردی کردن مجازات‌ها و شخصیت مجرم نه تنها اهداف عدالت کیفری تامین نمی‌شود بلکه آن را دچار چالش‌های اساسی نیز می‌شود

در این پژوهش به بررسی مدرن ترین شیوه‌های فردی کننده مجازات‌ها پرداختیم و روشن نمودیم که بسیاری از ابزارهای قدیمی و سنتی که برای رسیدن به این اهداف مورد استفاده قرار می‌گرفتند به ابزاری ناکارآمد تبدیل شده‌اند و ابزارهای جدید جایگزین‌های حبس از آنها یاد می‌شود در اکثر مواقع می‌تواند باعث اصلاح مجرمین و کاهش جرایم و تکرار جرم شود.

فهرست و منابع و مآخذ

- ادرت، شوسترم، ۱۳۶۶، روانشناسی انسان سلطه جو، ترجمه دکتر قاسم و غلامعلی سرمد، تهران، نشر سپهر
- اردبیلی، محمد علی، ۱۳۶۱، حقوق جزای عمومی، نشر میزان، چاپ سوم جلد دوم تهران
- ایبر همسن، دیوید، روان‌شناسی کیفری، ترجمه پرویز صانعی، چاپ اول انتشارات دانشگاه ملی ایران
- آیه‌الله شیرازی، سید مرتضی و آذرتاش، آذرنوش و عادل، محمود، ۱۳۶۳ مجمع لغات فرهنگ اصطلاحات به چهار زبان، عربی، فرانسه، انگلیسی، فارسی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران
- این نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور مصوب با اصلاحات و الحاقات بعدی
- آخوندی محمود آیین دادرسی کیفری، ۱۳۶۹، چاپ اول، انتشارات ارشاد اسلامی، جلد سوم
- -آریانپور کاشانی، عباس، ۱۳۶۳ فرهنگ کامل انگلیسی فارسی، تهران، انتشارات امیر کبیر، جلد ۲.
- آشوری محمد، ۱۳۸۳، جایگزین‌های زندان، یا مجازات‌های بینابین، چاپ اول نشر گرایش تهران
- آنسل، مارک، دفاع اجتماعی، ترجمه دکتر محمد آشوری و دکتر علی حسین نجفی ابرند آبادی، انتشارات سمت، تهران
- آیین‌نامه امور زندان‌ها سال ۱۳۸۴
- باهری محمد، ۱۳۴۷، حقوق جزای عمومی، انتشارات دانشگاه، تهران، چاپ اول جلد ۱ تهران

- بکاریا، سزار، رساله جرایم و مجازات ها، ترجمه محمد علی اردبیلی، ۱۳۸۵، نشر میزان، چاپ پنجم، تهران
- جعفری لنگرودی محمد جعفر، ۱۳۶۳، ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش
- حائری، سید علی، ۱۳۳۲ شرح قانون مجازات عمومی، تهران، کانون معرفت
- حکمتی سعید، ۱۳۴۶، روان شناسی جنایی، چاپ اول انتشارات دانشگاه ملی ایران تهران
- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ۱۳۸۱، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم
- الصابونی، محمد علی، روانع البیان، تفسیر آیات الاحکام من القرآن، بیروت (لبنان) ۱۹۸۶
- صانعی پرویز، ۱۳۷۶، حقوق جزای عمومی گنج دانش، چاپ هفتم، جلد ۱، تهران
- صانعی پرویز، ۱۳۷۶، حقوق جزای عمومی، گنج دانش چاپ هفتم، جلد ۲، تهران
- صدارت، علی، ۱۳۴۵، حقوق جز و جرم شناسی انتشارات کانون معرفت، تهران
- طریقتی، شکرالله ۱۳۸۲، مقدمه‌ای بر روانشناسی و روانپزشکی کیفری نشر دادگستر، تهران
- عاشوری محمد، ۱۳۸۲، جایگزین‌های زندان، نشر گراش، تهران
- علی آبادی، عبدالحسین، ۱۳۶۳، حقوق جنایی، چاپ خانه گنج دانش جلد اول، تهران
- علی آبادی عبدالحسین، ۱۳۶۳، حقوق جنایی چاپ خانه گنج دانش، جلد دوم تهران
- عمید، حسن، ۱۳۶۳، فرهنگ فارسی - تهران، امیر کبیر
- غلامی، حسین ۱۳۸۲، تکرار جرم، نشر میزان چاپ اول، تهران
- فیض، علی رضا، ۱۳۸۱، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای اسلام، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد چاپ ۶، تهران
- قاسمی ناصر، ۱۳۷۴، اقدامات تامینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، نشر میزان، چاپ ۱، تهران
- قانون اقدامات تامینی و تربیتی، مصوب ۱۲ اردیبهشت
- قانون آیین دادرسی کیفری دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب و اصلاحات بعد از آن
- قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰
- قانون مجازات عمومی
- کی نیا، مهدی، ۱۳۶۵، مبانی جرم‌شناسی انتشارات دانشگاه تهران، تهران

- گارو، ۱۳۴۶، مطالعات علمی و نظری در حقوق جزا، چاپ ابن سینا، تهران
- گبسن، ریموند، جرم‌شناسی نظری، ترجمه دکتر مهدی کی نیا، تهران، ۱۳۷۴، مجمع علمی و فرهنگی مجد
- گرجی، ابوالقاسم، ۱۳۶۵، مقالات حقوقی، اداره کل انتشارات و تبلیغات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جلد اول، تهران
- گردون، آلبرت، رشد شخصیت، ترجمه خانم افتخاری، ۱۳۷۵، انتشارات رشد
- گزارش اداره کل مطالعات و پژوهش‌های ستاد مبارزه با مواد مخدر تاثیر اعدام در روند مبارزه با مواد مخدر در استان کرمان
- گزارش تاثیر مواد مخدر بر دانش آموزان استان لرستان ۷۶-۷۷ روزنامه همشهری
- گلدوزیان، ایرج، ۱۳۶۹، حقوق جزای ایران، انتشارات سمت، جلد ۱، تهران
- گلدوزیان، ایرج، ۱۳۷۸، بایسته‌های حقوق جزای عمومی، چاپ دوم نشر میزان تهران
- محسنی، مرتضی، ۱۳۵۴، کلیات حقوق جزا، انتشارات دانشگاه ملی ایران، تهران
- المفردات فی غریب القرآن در ماه جرم
- میر محمد صادقی حسین، ۱۳۸۷، سخنرانی، همایش رویکردهای جدید در کاهش جمعیت زندان، به نقل از فصلنامه حقوقی گواه، دانشگاه امام صادق
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، ۱۳۸۱، جزوه درسی، پیشگیری دانشگاه تهران، مجتمع آموزش عالی قم
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید، ۱۳۷۷، دانشنامه جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول تهران،
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، ۱۳۸۷، سخنرانی همایش رویکردهای جدید در کاهش جمعیت زندان به نقل از فصلنامه حقوقی گواه، دانشگاه امام صادق شماره ۱۲